

Alegerea în anul 192 î.e.n. a lui Antiohos al III-lea ca στρατηγὸς αὐτοκράτωρ al Ligii etoliene, marchează punctul cel mai înalt al afirmării politice de opoziție. Nici de data asta statele grecești nu au putut realiza un front comun antiroman. (De partea lui Antiohos trec numai Etolia și Beoția, iar Filip, fostul său aliat, își va trimite armata împotriva etolienilor.)

Victoria romanilor la Thermopylae (apr. 191 î.e.n.) asupra lui Antiohos a zădărnicit realizarea planurilor acestuia. (La Magnezia în 190 î.e.n. s-a dat lupta hotărâtoare.) După victorie curentul extrem proroman începe să câștige adepți în aproape toată Grecia. Tânărul rege al Macedoniei Perseu (178—168 î.e.n.), va fi cel care prin politica sa va reuși să refacă coaliția antiromană. În anul 174/173 î.e.n. între Perseu și Neon, Ismenias, Hippias și Dicitas — reprezentanții Ligii beoțiene — s-a încheiat un tratat de alianță. În Tesalia simpatia demosului se îndreaptă spre Macedonia. La Pydna are loc (22 iunie 168 î.e.n.) ultima bătălie dintre romani și oastea lui Perseu, încheiată cu victoria celor dinții.

Înfrângerea monarhiei macedonene a pus capăt oricărei încercări de rezistență antiromană în Grecia. Mai bine de o mie de aheeni, printre care și Polybios, au luat calea exilului în Italia. „Marea epurare” ce a urmat acestui război a însemnat nu numai sfârșitul luptei dintre tendințele și dispariția opoziției politice antiromane din rândul păturilor privilegiate. În provinciile nord-vestice ale Greciei, Etolia, Acarnania, Epir, după 167 î.e.n. nu mai sînt încercări de rezistență. „Principes” recunosc supremația romană.

Cu toate măsurile luate de învingători, opoziția nu a fost totuși definitiv înfrîntă. În cea de-a doua parte a lucrării sale, intitulată „Der Widerstand in den unteren Schichten (bis 86 v. Chr.)”, Deininger se ocupă de ultima fază a opoziției politice, dovedind aceeași pătrundere a faptelor.

Curentul antiroman reapare în anul 147 î.e.n., în Ahaia, avînd în frunte pe Diaios, Cratilaos și Damocritos. Liga aheeană intrată în război cu Roma cunoaște o grea înfrîngere. După căderea Corintului (aug.—sept. 146 î.e.n.) au depus armele și alte cetăți grecești. Toate ținuturile care sprijiniseră Ahaia în război au fost subordonate guvernatorului Macedoniei. Organizarea oricărei mișcări de rezistență a devenit practic imposibilă.

Șaizeci de ani mai târziu, în condițiile întăririi regatului Pontului în timpul domniei lui Mithridate al VI-lea Eupator (111—63 î.e.n.), multe orașe din Elada au trecut de partea acestuia. Mithridate era acum numele în umbra căruia se reorganiza, din rândul demosului, mișcarea de rezistență al cărui ultim centru a fost Atena. Guvernarea lui Aristion, cel ce a condus și apărarea Atenei în timpul asediului lui Sylla de la începutul anului 86 î.e.n., a fost ultimul regim antiroman din Grecia. Odată cu înfrîngerea lui Mithridate și cucerirea cetății attice nu se mai poate vorbi de o opoziție politică antiromană.

„Die Geschichte des Widerstandes in Griechenland hat unwiderleglich gezeigt, dass dieser immer auf die Hilfe oder wenigstens das Vorhandensein grösserer auswärtiger, Mächte als Gegengewichte gegen Rom angewiesen war, auf Philipp V., Antiochos III., Perseus und schliesslich Mithridates” (p. 268).

Cercetarea riguroasă pe care J. Deininger a întreprins-o asupra opoziției politice antiromane ca proces istoric aduce o contribuție temeinică la cunoașterea acestui subiect.

Ruxandra Rădulescu

B. H. WARMINGTON, *Nero. Reality and Legend* (Ancient Culture and Society), London, Chatto & Windus, 1969, 180 p. în 16°+3 hărți, o listă cronologică a împăraților din sec. I-II și o tablă genealogică a familiei Iulio-Claudice.

Vorbind despre cartea lui G.E.R. Lloyd, mai sus în paginile acestui volum al revistei, Zoe Petre numește seria în care a apărut și care reprezintă ultima inițiativă editorială a pro-

fesorului M. I. Finley, „o colecție de popularizare”. Pînă la urmă caracterizarea poate fi acceptată, dacă avem în vedere numărul paginilor sau absența unui amplu aparat erudit. Sub raportul clarității expunerii, însă, sau al seriozității informației, e vorba de încercări de un remarcabil nivel, cel puțin dacă ne referim la lucrările pînă acum apărute : aceea a lui Finley însuși, *Early Greece. The Bronze and Archaic Ages*, aceea a lui Lloyd, abia pomenită, sau mica monografie a lui Warmington, *Nero. Reality and Legend*.

Aceasta din urmă oferă cititorului o tratare a domniei lui Nero din care nici un aspect nu-i lăsat la o parte, de la problema izvoarelor pînă la acela — deosebit de semnificativ — al filelenismului împăratului. Firește, nu lipsesc capitole închinat rolului lui Seneca în trăsarea programului de guvernămînt al primilor cinci ani, ori raporturilor cu Senatul, conspirației lui Piso și stolicismul ca ideologie a opoziției senatoriale, ca să nu mai vorbesc de administrația provincială, de finanțele imperiale și de apărarea frontierelor — din Britannia pînă la Dunărea-de-jos și Armenia.

În toate aceste materii informația autorului e excelentă (depășind, evident, bibliografia restrînsă de la sfîrșitul volumului, care nu menționează decît lucrări în limba engleză), și tot așa poziția sa față de tradiția istoriografică și de unele interpretări moderne. Această atitudine s-ar putea defini ca una de „scepticism moderat”, bine ilustrată de următorul pasaj, pe care-l împrumut capitolului despre izvoare „... it is impossible to discredit in its entirety the hostile picture of Nero in the historical tradition, and equally unhistorical to reduce the blacks and whites to a uniform grey. It is possible, however, to distinguish between those parts of the tradition which are concerned with matters of some historical significance and those which make little more than light reading. Above all, Nero, the last of his dynasty, must be seen in the context of nearly one hundred years of imperial rule since its establishment by his ancestor Augustus, and his personal idiosyncrasies and violent end related to important intellectual and social changes in Rome and Italy” (p. 3).

Deopotrivă judicioase mi se par reflecțiile de la p. 10—11, în legătură cu transmitiunea ereditară a puterii sub Imperiul de început : „The idea of a contradiction between „birth” and „merit” as qualifications for political power was alien to the Republican tradition and only made itself felt (in a limited way) after bitter experiences at the end of the first century. Members of the ruling class asserted a claim to political power based not only on their own merits but also on the achievements of their ancestors. Thus senatorial objections to the Julio-Claudian succession were due primarily to the monopoly of real power by one family and only secondarily to the accession to the principate of young and untried men like Gaius and Nero” ; sau acele de la p. 22—23, privind așa-numita „minciună a Principatului” : „The contradiction between the fact of a government monarchical in all but name, and the theory that Republican government, and especially the supremacy of the Senate, survived, led to tensions between some emperors and the upper class that poisoned the atmosphere in Rome and Italy. It was useless for emperors such as Claudius to urge the Senate to behave as a Senate should, while at the same increasing its own direct control over affairs. This contradiction was the so-called „lie of the Principate”. Augustus himself possessed or could easily have acquired the powers of emperors later regarded as „tyrants” ; what mattered was the way in which the emperor used his powers. The Augustan principate was generally agreed to represent the standard by which his successors should rule, but this was useless ; so much depended on the personal approach rather than forms, that within a generation of his death no one could know what the reality had been...”

Asemenea exemple s-ar putea înmulți și ele reflectă, cum e ușor de văzut, nu numai o stăpînire deplină a subiectului, care e domnia lui Nero, dar o cunoaștere tot atît de sigură a liniilor generale de dezvoltare a Imperiului roman în primele veacuri ale erei noastre. Cartea e astfel utilă și instructivă nu numai pentru publicul larg, dar și pentru specialistul care nu o dată are prilejul să-și compare propriile convingeri cu opiniile formulate de autor.

Am menționat înainte faptul că bibliografia e succintă și restrinsă la lucrări în limba engleză. Inconvenientul nu-i mare, pentru că s-au scris în englezește numeroase contribuții importante la cunoașterea epocii și personalității lui Nero, abstracție făcînd de împrejurarea că singura monografie de proporții mai mari închinată acestui împărat se datorește tot unui englez (B. W. Henderson, *The Life and Principate of the Emperor Nero*, London, 1903). Importantă e, în schimb, împrejurarea că autorul nu ignoră ceea ce s-a scris în alte țări nu numai în legătură cu subiectul său în general, dar și cu unele aspecte particulare ale acestui subiect. Sub acest raport, un bun exemplu mi se pare modul cum, la p. 84—85, autorul vorbește despre activitatea lui Ti. Plautius Aelianus în Moesia sau despre problema sarmaților la Dunărea-de-jos, dovedind o bună cunoaștere a publicațiilor românești istorice și arheologice¹.

Surprinde, în schimb, afirmația de la p. 73, după care A. Didius Gallus, guvernatorul Britanniei la urcarea pe tron a lui Nero, n-ar fi avut — „so far is known” — nici o experiență militară. În această privință, dacă se admite, împreună cu niște alți de buni cunoscători ai prosopografiei romane imperiale ca Arthur Stein și Edmund Groag², că personajul în discuție ar fi același cu A. Didius Gallus guvernatorul Moesiei sub Claudiu, care în anii 45/46 a condus o expediție în Regatul Bosporan, înlocuind pe regele Mithridate prin fratele său Cotys și primind ca răsplătă ornamentele triumfale (o opinie diferită a fost, e drept, exprimată în această privință de Alfred von Domaszewski³ și de L. Cantarelli⁴), trebuie să admitem că o oarecare destoinicie nu i se poate tăgădui, independent de ipoteza recentă după care tot Didius Gallus ar fi fost generalul preamărit pentru succese împotriva celților în epigrama mutilată din Demetrias, publicată în 1882 de Lolling și, de-atunci, reeditată și comentată de numeroși epigrafiști de seamă, de la C. Corbato la Werner Peek și James H. Oliver⁵.

O observație s-ar putea face și în legătură cu titlul lucrării, care, riguros vorbind, făgăduiește mai mult decît ni se oferă, în sensul că — parcurgînd-o — ne familiarizăm cu *istoria*, dar nu și cu *legenda* lui Nero. Acest din urmă aspect al subiectului era destul de interesant pentru a îndreptăți o tratare anume și, de fapt, o încercare de acest fel a și fost făcută cu ani în urmă de Carlo Pascal în cartea intitulată *Nerone nella storia aneddolica e nella leggenda*⁶. Ceea ce și-a propus să studieze învățatul Itallan acum o jumătate de veac nu-i biografia împăratului, nici evenimentele mai mult sau mai puțin importante petrecute sub domnia lui, ci, cum singur mărturisește în cuvîntul-înainte al lucrării, dănuirea amintirii lui Nero de-a lungul timpului și transfigurarea figurii lui în imaginația populară. „Noi ci siamo messi di fronte a questa singolare figura, che percossa (si può ben dire) di meraviglia e di terrore i contemporanei ed i posterì. Per quali ragioni nel corso dei secoli questo uomo ebbe sì potente efficacia sulle fantasie popolari? In qual maniera furono narrate e concepite le azioni sue? Che concetto ebbero di Nerone i contemporanei ed i posterì? Come la sua figura di uomo e di imperatore fu rappresentata nella poesia ed in genere nella letteratura dell'età sua e delle successive? E quali i fatti più straordinari di quella vita e in qual forma passò di essi l'eco attraverso i secoli?”

Neîndoios, o cercetare de acest fel ar fi cerut destul răgaz și un număr de pagini mai mare decît cel îngăduit de caracterul colecției. Dar, de vreme ce baza documentară nu lipsea, iar autorul ne lăsa s-o sperăm, poate că o încercare în acest sens tot ar fi trebuit făcută.

D. M. Pippidi

¹ „There appears to be no archaeological evidence of the Roxolani west of the Dniester in the first century” — scrie în această privință W., mai la curent cu cercetările recente decît un specialist al problemei sarmaților ca Harmatta (în legătură cu a cărui ultimă carte vezi mai sus p. 213 și urm.)

² *Die Legaten von Moesien*, p. 25, n. 9; PIR², III, p. 14, nr. 70.

³ *Röm. Mitt.*, VI, p. 165.

⁴ *Bull. Comunale*, 1901, p. 193 urm.

⁵ Bibliografia „la zi” a problemei în cartea mea *I Greci nel Basso Danubio*, p. 275, nr. 42.

⁶ Milano, Treves, 1923.